

Rapport 2009:73

Arkeologisk förundersökning

Nytt VA i kv Dominikanen

RAÄ 5
kv Dominikanen 3
(tidigare kv Allhelgona 3)
Skänninge stad
Mjölby kommun
Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM
AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI

Nytt VA i kv Dominikanen

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	6
Metod och dokumentation	7
Resultat och tolkning	9
Referenser	9
Tekniska uppgifter	11

Omslagsbild: Bostadshuset sett från norr. Foto Marie Ohlsén, ÖLM.

Ö S T E R G Ö T L A N D S   L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N   F Ö R   A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

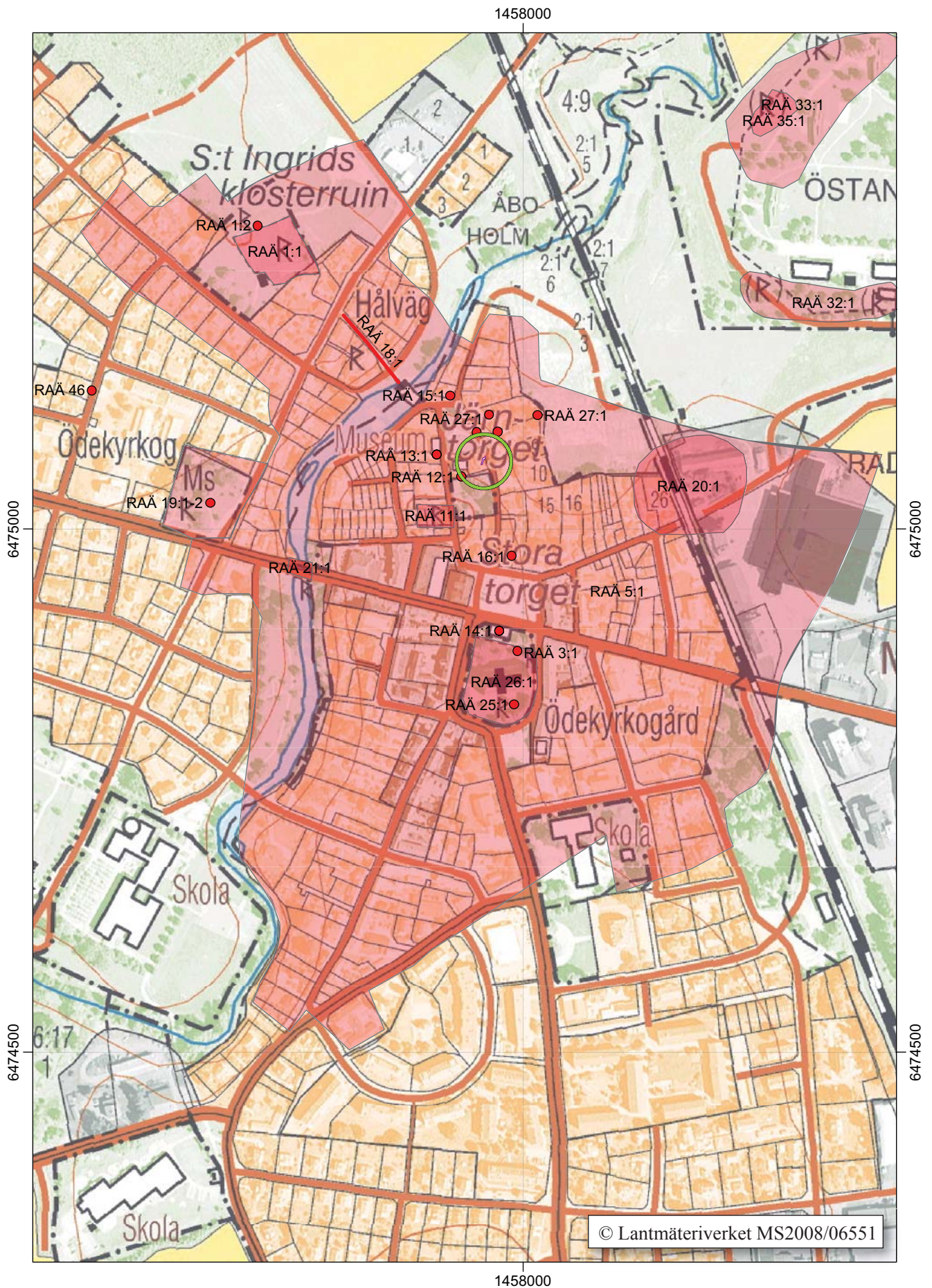
Sammanfattning

Under juli 2009 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i kv Dominikanen 3 (tidigare kv Allhelgona 3) i centrala Skänninge, Mjölby kommun. Arbetet utfördes med anledning av schaktning för nya VA-ledningar till befintlig bebyggelse. I schaktet dokumenterades flerskiktade kulturlager med en tjocklek på 0,15-0,25 m. Inga spår av Allhelgonakyrkans kyrkogård påträffades. Naturlig undergrund i form av sand framkom på 0,25-0,45 m djup.

Ann-Charlott Feldt
1:e antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 8F4b Skänninge och 8F5b Biskopsberga, med undersökningsområdet markerat. Skala 1:5 000.

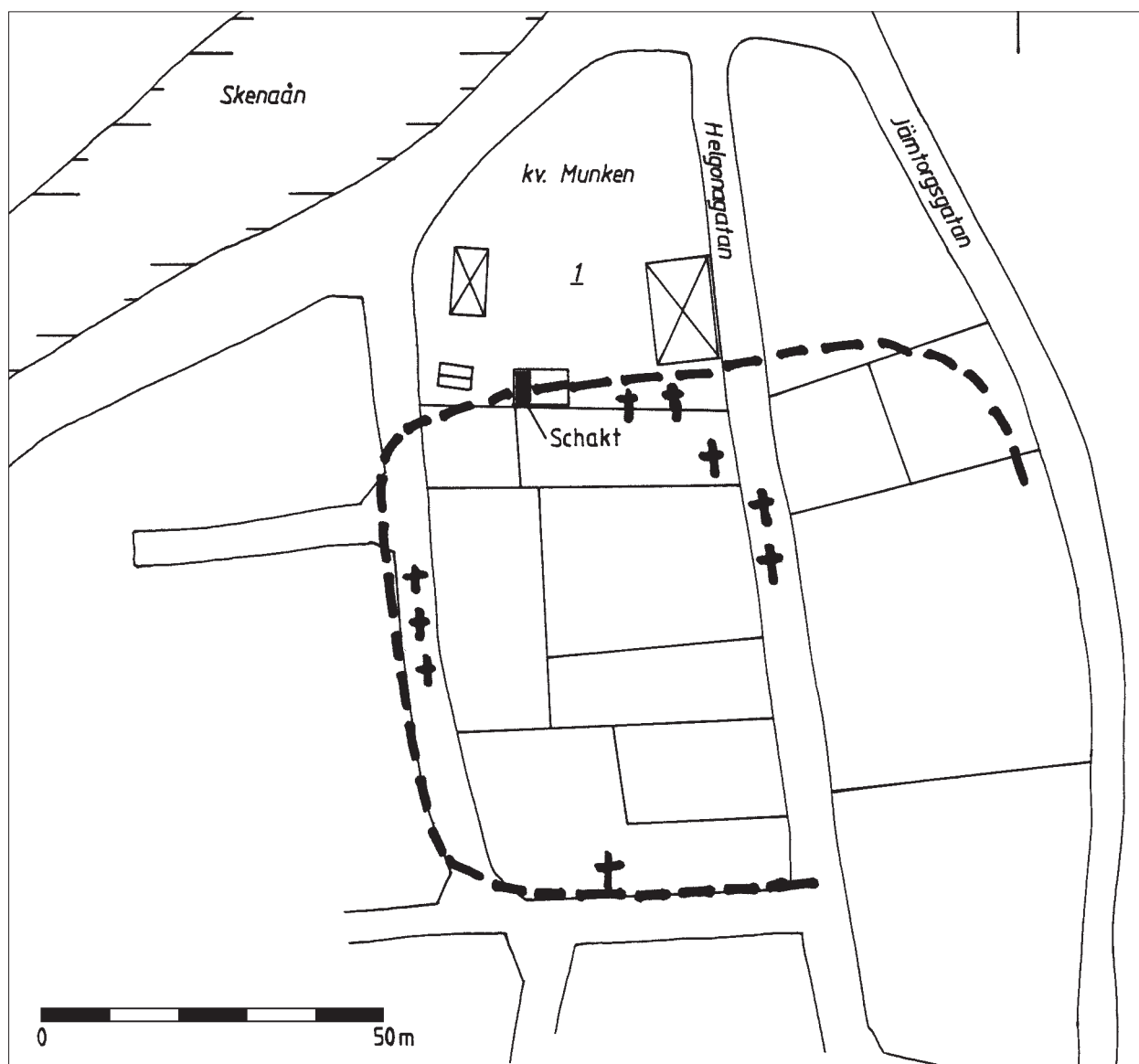
Inledning

Östergötlands länsmuseum utförde 21 juli 2009 en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning i samband med schaktning för VA i kv Dominikanen 3 (tidigare kv Allhelgona 3) i centrala Skänninge. Arbetet utfördes för att förse ett befintligt uthus med ledningsdragningar för toalett, dusch och tvättmaskin. Förundersökningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland. Uppdragsgivare var fastighetsägaren Ove Stenson. För de arkeologiska kostnaderna svarade staten via länsstyrelsen enligt förordningen (1993:379) om bidrag till kulturmiljövård. Ansvarig för förundersökningen samt rapportarbetet var undertecknad.

Det aktuella området ligger centralt inom RAÄ 5, Skänninges medeltida stadsområde, och i direkt anslutning till Allhelgonakyrkans kyrkogård. Totalt omfattade schaktningen ca 7 löpmeter och schaktdjupet för ledningen var ca 1,1 m.

Områdesbeskrivning

Skänninge är beläget centralt i ett öppet jordbrukslandskap. Staden tycks ha vuxit fram successivt som en centralort under 1000- och 1100-talen. Ortnamnet uppträder första gången år 1178 i ett skydds brev utfärdat för biskopsstolen i Linköping av påven Alexander III (DS 74). Där omnämns *mansionem juxta*

Figur 3. Förslag till begränsning av Allhelgonakyrkans kyrkogård utifrån gravfynd (efter Feldt 2001a).

skeningiam cum appendiciis suis, d v s ”en gård invid Skänninge med intilliggande ägor”. Att man orienterar sig utifrån Skänninge antyder att detta var en välkänd plats vid denna tid (Feldt 2004).

Staden nådde sin höjdpunkt under senare delen av 1200-talet och under hela 1300-talet var Skänninge en betydande stad. Ett hospital fanns troligen redan år 1208 och ett dominikankonvent etablerades år 1237. År 1248 hölls ett viktigt kyrkomöte i Skänninge (DS 347-360) och dominikanernas systrakonvent, S:ta Ingridis kloster, etablerades på 1270-talet. År 1285 omtalas ett mynthus och stadens sigill är känt från 1301. Under 1400-talet började staden gå tillbaka till förmån för Vadstena och under 1500-talet verkar Skänninge snarast haft karaktären av en förstörad bondby (Hasselmo 1983, Feldt 2004).

Generellt är kulturlagren i Skänninge diffusa och svåra att datera. Brandlager från de stora stadsbränderna kan bara spåras fläckvis i staden. Sannolikt har bebyggelsen varit gles i förhållande till många andra medeltida städer. Detta gör att begränsningarna för den medeltida staden är osäkra (RAÄ 5, Skänninge). Vid undersökningar inom och i anslutning till stadsområdet har även förhistoriska lämningar påträffats vid flera tillfällen, vilket kan antyda en platskontinuitet från järnåldern och fram till dagens stad (Feldt 2004).

Stadens två äldsta stenkyrkor, Allhelgonakyrkan (RAÄ 11, Skänninge) och S:t Martins kyrka (ingår i RAÄ 1, Skänninge), var belägna på varsin sida om Skenaån. De dateras båda till 1100-talet. Fynd av tidigmedeltida runristade gravmonument pekar på att båda stenkyrkorna haft föregångare i trä (Feldt 2004).

Allhelgonakyrkan var prosterikyrka för området Västanstång, d v s den del av Östergötland som ligger väster om Stångån som flyter genom Linköping. Kyrkan revs efter reformationen på 1500-talet. Vid undersökningar av lämningarna efter Allhelgonakyrkan har en stensättningsliknande lämning påträffats vilket kan antyda att en förhistorisk begravningsplats finns i området (Lindqvist 1970). Det här aktuella schaktet är beläget inom eller invid det nordöstra hörnet av Allhelgonakyrkans kyrkogård. Kyrkogårdens utbredning är inte med säkerhet fastställd i denna del. Ett förslag för utbredningen har dock presenterats i samband med undersökningar i kv Munken 1 (Feldt 2001a).

I samband med ett stopp i avloppet från bostads- huset på den nu berörda tomten utfördes en arkeologisk förundersökning 1996 (Ohlsén 2005). Arbetet utfördes strax före jul i drygt 20 minusgrader vilket kom att påverka möjligheterna till dokumentation. Dock kunde det konstateras att kulturlagren längre in på tomten skiljde sig markant från de närmare gatan. Gränsen mellan de två lagerbilderna utgjordes av en grop eller ett dike, vilken tolkades som en möjlig begränsning av kyrkogården.

Flera mindre undersökningar har genomförts i närområdet (t ex Feldt 2001b; 2002 och 2006 samt Hasselmo 1996). Bland annat har frågor rörande Järntorget tillkomst och en eventuell tidigmedeltida marknadsplats på Järntorget diskuterats. Ute i Järntorgsgatan har flera gatunivåer dokumenterats och i ett brandlager direkt över undergrundens sand har kol daterats till perioden 1030-1210 vid 2σ (Feldt 2006).

Figur 4. Schaktplan som visar placeringen av det schakt som undersöktes i december 1996 (efter Ohlsén 2005). Skala 1:40.

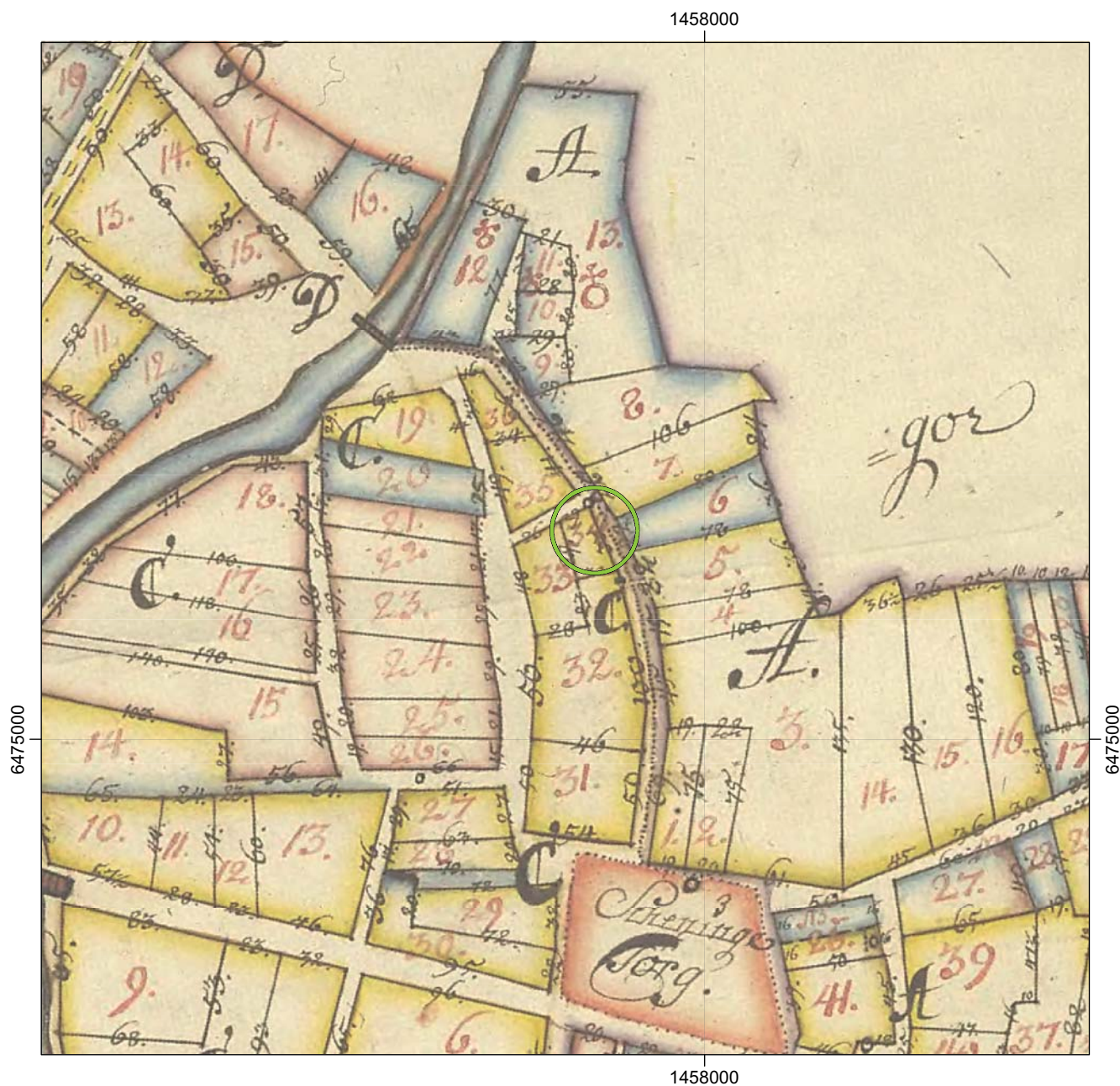
Det nuvarande bostadshuset på fastigheten är ett en-vånings timmerhus med sadeltak, uppfört 1721. Inom fastigheten finns också ett uthus av timmer, uppfört under perioden 1860-1880. Dateringen till 1721 grundas på att årtalet finns målat inom en blomsterkrans på husets södra innervägg (Byggnadsinventeringen 1972 och 1984).

På stadskartan från 1713 är tomten betecknad som nr 34 i C-kvarteret som även benämns Brookvarteret. Tomten innehas då av Johan Pehrsson "vid kiällan" och uppges som "arf och egen bebyggdh" (LMS D98-1-5). På den senare stadskartan från 1795 har tomten fått nr 85 och innehas av arbetskarlen Jonas Nilssons

änka (LMS D98-1:8). Alldeles i det nordöstra hörnet av tomten finns en av stadens allmänna källor markerad. Norr om tomten löpte även en tvärgränd, kallad Kjällegatan, genom kvarteret.

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att tillse att fast fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt i samband med arbetsföretaget. Fast fornlämning som framkom skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning, samt om så var möjligt att dateras.

Figur 5. Utsnitt ur stadskarta över Skänninge från 1713 (LMS D98-1-5) med det aktuella undersökningsområdet markerat. Skala 1:2 000.

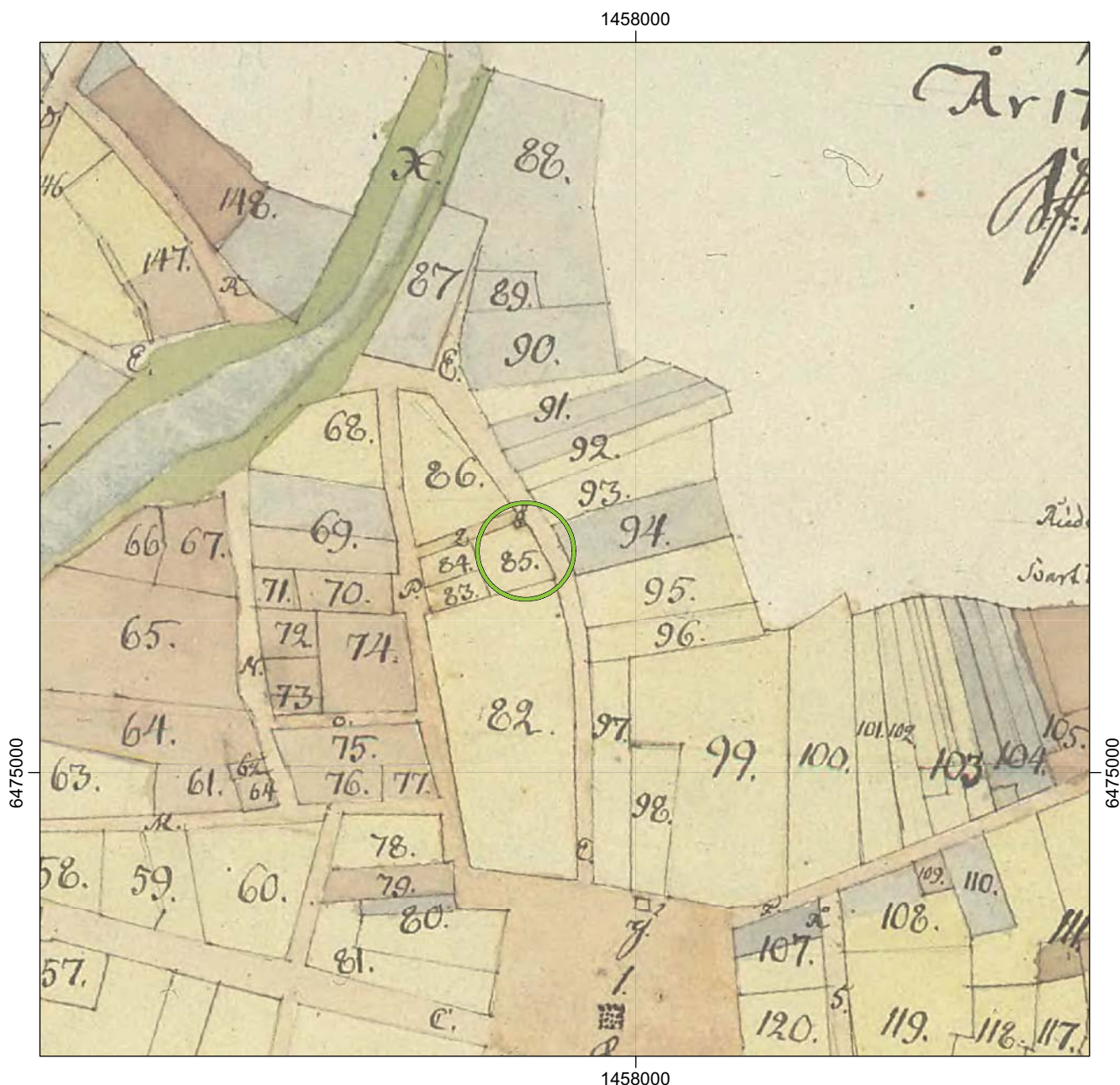
Det aktuella schaktet är placerat inom eller invid det nordöstra hörnet av Allhelgonakyrkans kyrkogård. Schaktet bedömdes därför kunna ge indikationer på hur långt åt nordöst som kyrkogården har sträckt sig.

Resultatet från förundersökningen ska kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete.

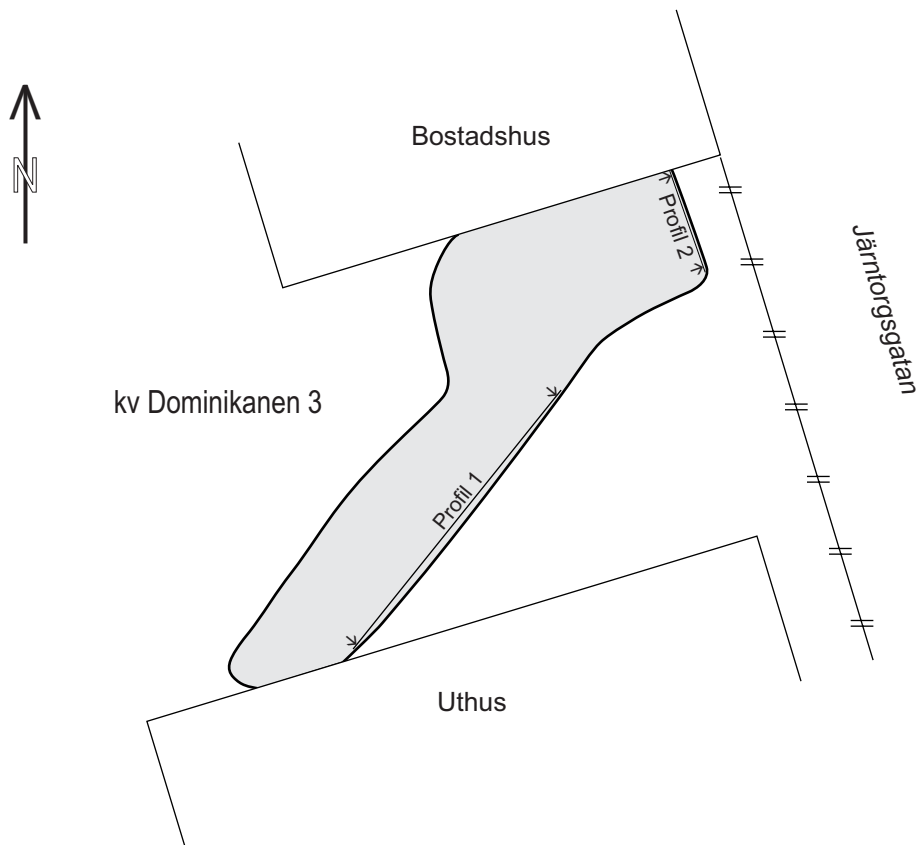
Metod och dokumentation

Den arkeologiska förundersökningen utfördes som en schaktningsövervakning i samband med ledningsdragningen. Schaktet, som var ca 7 m långt, grävdes med maskin och spade ner till planerat djup av 1,0-1,1 m.

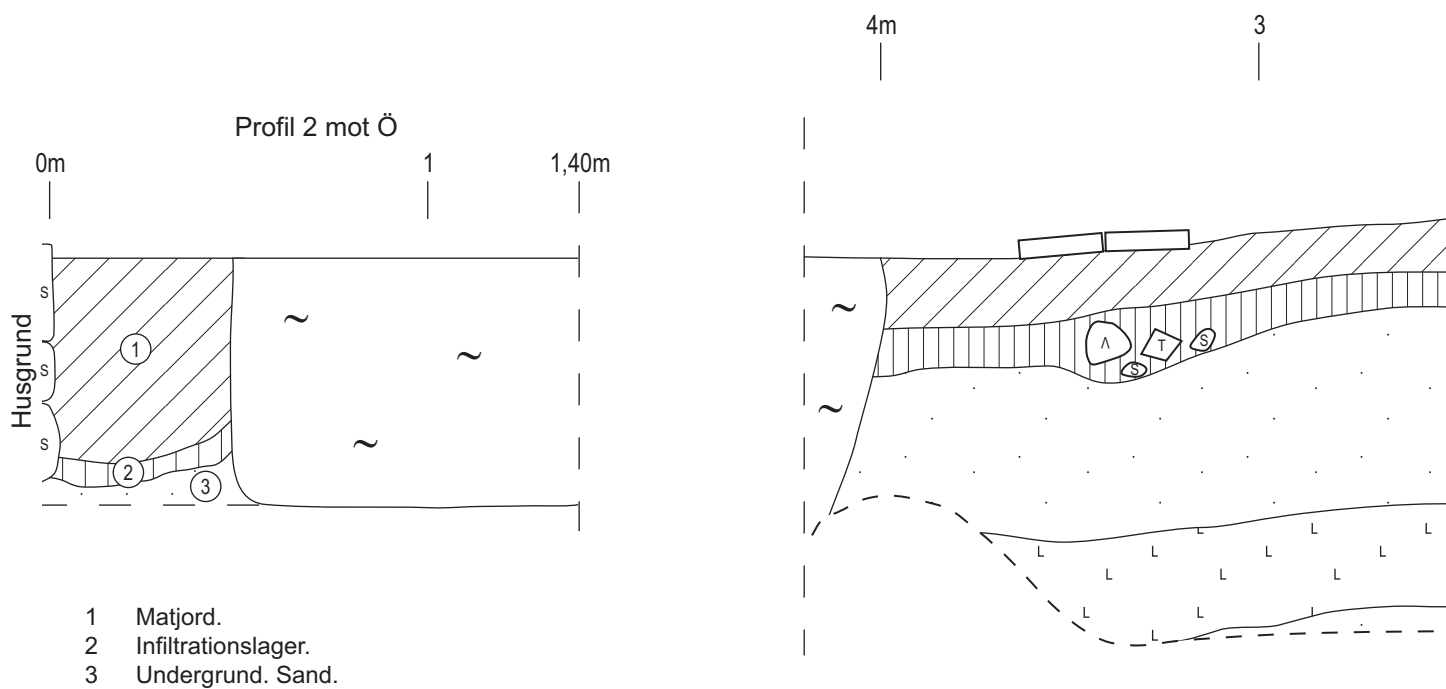
Dokumentationen omfattar en schaktplan, en profilritning och digitala foton. Inget material som bedömdes relevant för provtagning för ^{14}C -analys påträffades. Inga föremål togs tillvara i samband med förundersökningen. Dokumentationsmaterialet hålls tillgängligt för forskare och övriga intressenter i Östergötlands läns museums arkiv.

Figur 6. Utsnitt ur stadskarta över Skänninge från 1795 (LMS D98-1:8) med det aktuella undersökningsområdet markerat. På kartan är platsen för en av stadens allmänna källor markerad med bokstaven ö. Skala 2000.

Figur 7. Schaktplan. Skala 1:100.

Figur 8. Profiliritning. Skala 1:20.

Resultat och tolkning

Ledningsschaktet grävdes diagonalt, i SSV-NNO riktning, mellan bostadshuset och uthuset. Vid bostadshuset anslöt det till det tidigare grävda VA-schaktet (Ohlsén 2005).

På hela den sträcka där bevarade kulturlager kunde iakttagas fanns överst ett grusigt majordslager (L1) som var ca 0,2 m tjockt. Under matjorden framkom en fet mörkbrun kulturjord (L2) med enstaka djurben och små tegelbitar. Detta skar ett sandlager (L5) närmast uthuset i schaktets södra del. Direkt norr om sandlagret fyllde lager 2 ut en mindre svacka. I svackan fanns även lager 3 och 4, två sandiga kulturlager som kan vara avsatta med hjälp av vind och vatten. Under kulturlagren, på ett djup av 0,25-0,45 m framkom undergrunden i form av kraftiga sand- och lerlager. Genom fynd av ett kritpipskaft och skärvor av vitleredekorert yngre rödgods (BII:4-typ) kunde lager 2 dateras till 1700-1800-talen.

Den ringa omfattningen av kulturlager och avsaknaden av medeltida lämningar kan tolkas på olika sätt. Dels är det tänkbart att tomtens läge i grusåsens sluttning gjort att den planerats om vid ett eller flera tillfällen, varigenom äldre jordlager schaktats bort.

En annan möjlig tolkning är att det rör sig om den nordöstligaste delen av Allhelgonakyrkans kyrkogård och det inom kyrkogården inte avsatts några kulturlager under medeltiden. Inga spår av kyrkogården i form av mänskligt skelettmaterial påträffades dock men det behöver inte innebära att det inte är kyrkogårdsmark utan enbart att dess nordöstra utkant inte kom att tas i bruk under den tid som begravningar ägde rum vid Allhelgonakyrkan.

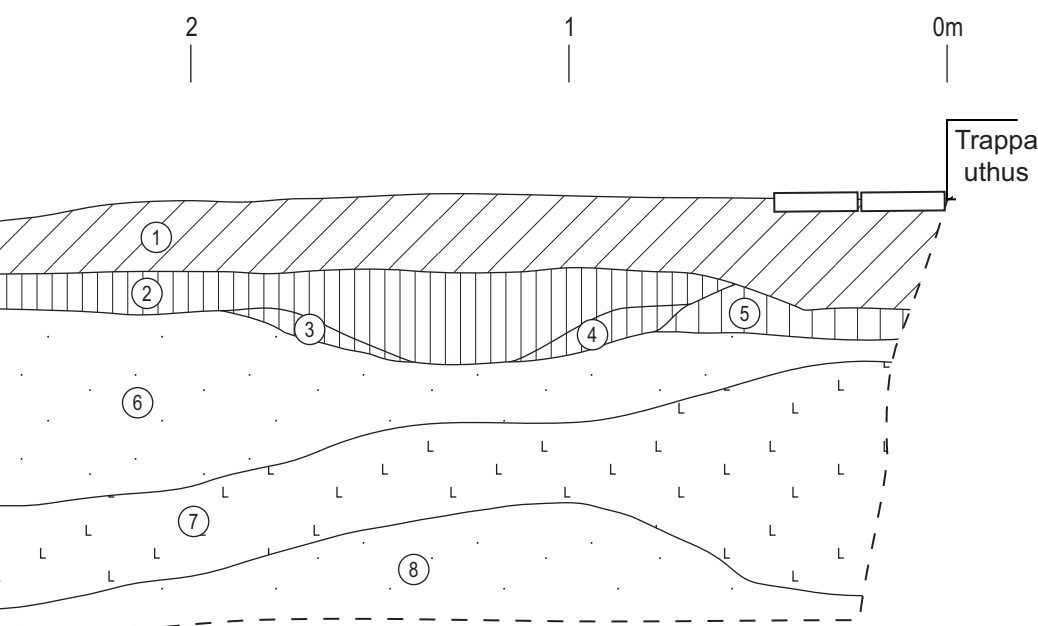
Referenser

Tryckta källor

Feldt A-C. 2001a. *Kyrkogårdens gräns*. Arkeologisk förundersökning. Sjölingården, kv Munken 1, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 27:2001, Östergötlands länsmuseum.

Feldt A-C. 2001b. *Järntorget och Järntorgsgatan*. Arkeologisk förundersökning. Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 93:2001, Östergötlands länsmuseum.

Profil 1 mot SÖ

- 1 Grusig matjord med grästorv.
- 2 Fet mörkbrun kulturjord med tegelfragment och enstaka ben.
- 3 Kulturjord med sandlinser.
- 4 Sandig kulturjord.
- 5 Infiltrationslager. Sand.
- 6 Undergrund. Sand.
- 7 Undergrund. Lera.
- 8 Undergrund. Sand.

- Feldt A-C. 2002. *Byte av lyktstolpar vid Stora Torget*. Arkeologisk förundersökning. Stora Torget, Vistenagatan, Helgonagatan och Järntorgsgatan, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 56:2002, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 2004. *Före staden. Preurbana lämningar i Skänninge*. C-uppsats. Institutionen för Arkeologi och Antik historia. Uppsala universitet.
- Feldt A-C. 2006. *Brandlager vid Järntorget*. Arkeologisk förundersökning. RAÄ 5, Järntorget, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 2006:89, Östergötlands länsmuseum.
- Hasselmo M. 1983. *Skänninge*. Riksantikvarieämbetets rapport Medeltidsstaden 40. Stockholm.
- Lindqvist G. 1970. Allhelgonakyrkan i Skänninge. Lindahl A. (red) *Skänninge stads historia*. Skänninge.
- Ohlsén M. 2005. *Kv Allhelgona 3, Järntorgsgatan 3*. Arkeologisk förundersökning. RAÄ 5, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Rapport 2005:71, Östergötlands länsmuseum.
- Kartor och arkiv
Diplomatarium suecanum (DS). 2001. *De svenska medeltidsbrevens i svenskt Diplomatariums huvudkartotek*. Riksarkivet.
<http://www.statensarkiv.se/default.aspx?id=2453&refid=8005>. 2009-10-09
- Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)
D98-1:5. Skänninge stad. Tomtmätning 1713. Matias Sundvall.
- D98-1:8. Skänninge stad. Mätning 1795. Bengt Berger.
- Mjölby kommuns byggnadsinventering av samlade miljöer. Juni 1984. Arkivhandling. Östergötlands länsmuseum.
- Byggnadsinventeringen av Skänninge. Åkerlund B. 1972. Arkivhandling. Östergötlands länsmuseum.

Tekniska uppgifter

Område	kv Dominikanen 3 (tidigare Allhelgona 3)
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnr	RAÄ 5
Ekonomiskt kartblad	085 51 (8F 5b Biskopsberga)
Koordinater	X6475066 Y1457962
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslut	2009-07-01
Länsstyrelsens dnr	431-14471-09
Länsstyrelsens handläggare	Bertha Amaya
Länsmuseets dnr	361/09
Länsmuseets projektnr	531005
Uppdragsgivare	Ove Stenson, Gävle
Kostnadsansvarig	Länsstyrelsen Östergötland
Projektledare	Ann-Charlott Feldt
Personal	-
Fältarbetstid	2009-07-21
Totalt undersöktes	ca 5 m ³
Fynd	Tillvaratogs ej
Foto filmnr	Digitala bilder
Analyser	Nej
Grafik	Ann-Charlott Feldt
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2009:73 © Östergötlands länsmuseum

Under juli 2009 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i kv Dominikanen 3 (tidigare kv Allhelgona 3) i centrala Skänninge, Mjölby kommun. Arbetet utfördes med anledning av schaktning för nya VA-ledningar till befintlig bebyggelse. I schaktet dokumenterades flerskiktade kulturlager med en tjocklek på 0,15-0,25 m. Inga spår av Allhelgonakyrkans kyrkogård påträffades. Naturlig undergrund i form av sand framkom på 0,25-0,45 m djup.